

PROBLEME PRIVIND STUDIUL STRUCTURII GEOGRAFICE A ECONOMIEI MONDIALE

Vasile EFROS

Cuvinte cheie: concept centru-periferie, globalizare, periferizare, postfordism, mondosistem, transnaționalizare.

Key words: the concept center-periphery, globalization, transformation into periphery, post-fordism, mondosystem, trans-nationalization

Aspects regarding the Study of the Geographic Structure of the Mondial Economy. In the analysis of the contemporary problems of the world economy geographically approached there appear a set of new aims based on the study of the reciprocal relations among these. The extended approaches of the world economy geography come to impose the stimulation and its tendencies to a close interaction with other sciences without which this descriptive geographical branch risks to be included in the field of “indoor statistics”, dealing with a simple sistematization in the world of several indicators which define the natural and valuable world output, the world consumption without having to do with the essence of causality of the world economic processes and phenomena, with displaying the mechanisms of competing abilities of some special countries, regions, areas of activity, not focusing on the problems of the interaction between society and nature at a global level. Therefore, we may speak now about an intricate hierarchical structure of the world economy which is now in a dynamic state of discomposure.

I. Obiectivele Geografiei economiei mondiale contemporane

Geografia economiei mondiale în calitate de știință se identifică cu studiul geografic al relațiilor economice dintre diverși subiecți (țări, regiuni, firme, companii etc.) în cadrul sistemului economiei mondiale. Creșterea rolului și importanței geografiei economiei mondiale se explică prin faptul că la ora actuală este imposibil de imaginat dezvoltarea izolată de economia mondială. Evoluțiile socio-economice din cadrul unei țări sunt marcate de procesele dezvoltării mondiale.

Structura economiei mondiale contemporane este constituită din relațiile economice dintre subiecți. Prin urmare, studiile și cercetările din domeniul respectiv vor avea o abordare relațională dintre diversele subiecte și obiecte, care participă direct sau indirect la formarea legăturilor economice mondiale.

Structura geografică a economiei mondiale contemporane este în plină formare. În fața științei respective se află probleme de natură organizațională în vederea creării unui program complex de cercetare și studiu, care ar cuprinde diverse forme și nivele, inclusiv nivelul țărilor și al regiunilor acestora în procesul dezvoltării mondiale.

La modul general, în fața Geografiei economiei mondiale apar o serie de obiective majore, între care se desprind cele mai importante:

1. Identificarea și analiza componentelor structurilor geografice ale economiei mondiale, privite drept sisteme integrate deschise, care se caracterizează prin tendințe ascendente și ritmuri ciclice temporale. Existența componentelor respective nu se mai pune la îndoială, fiind reprezentate de spațiul geografic, țări și regiuni, pe de o parte, și diversele forme și tipuri de activități economice, pe de alta. Studiul geografic al relațiilor dintre componente pot fi examinate drept obiective majore ale Geografiei economiei mondiale.

2. Abordarea sistemică a interacțiunilor dintre componentele structurilor geografice, având în vedere următoarele aspecte: funcționarea central-periferică a sistemului economiei mondiale; legea dezvoltării inegale a țărilor lumii; conceptul multipolar al economiei mondiale contemporane; conceptul urbanizării mondiale etc.

3. Elaborarea unor teorii și metode de cercetare a proceselor și fenomenelor noi în dezvoltarea economiei mondiale și a structurilor geografice ale acesteia, caracterizată de un

nou val de integrare la scară mondială. În literatura de specialitate și-au găsit loc deja termenii „globalizare”, „mondializare” „transnaționalizare”, etc.

4. Studiul proceselor de periferizare a unei părți considerabile din spațiul economiei mondiale, mai ales în țările în curs de dezvoltare și a discrepanțelor dintre acestea și țările dezvoltate ale lumii.

5. Studii de caz privind structura geografică a economiei mondiale. De exemplu: studiul geografic al rezultatelor relațiilor de tipul *centru-periferie* dintre două state sau grupuri de state cu nivel diferit de dezvoltare; studiul rolului și a locului rețelelor urbane mondiale în structura geografică a economiei mondiale; rolul și locul companiilor transnaționale în formarea sistemelor internaționale de producție; studiul geografic al manifestărilor problemelor globale ale omenirii. Este evidentă necesitatea studiului relațiilor economice din cadrul unor țări sau grupuri de țări, în mod special merită să fie accentuate relațiile și interacțiunile dintre diferite tipuri de state în sistemul economiei mondiale și a capacității lor concurențiale.

6. Analiza influenței unor forme „flexibile” de organizare a producției (în limitele „postfordismului-toyotismului”) asupra apariției și formării regiunilor industriale, cu o capacitate de concurență sporită în cadrul economiei mondiale.

7. Studiul influenței noilor resurse energetice asupra structurii economiei mondiale pentru că avantajele tehnico-științifice și posibilitățile de valorificare a inovațiilor în domeniu au devenit elemente absolut necesare pentru țări și firme care consolidează capacitatea de pătrundere pe piețele externe.

Abordările geografiei economiei mondiale impun o interacțiune strânsă cu alte științe. Fără o asemenea abordare riscă să ajungă în sânul „statisticii camerale”, ocupându-se cu simpla sistematizare a unor indicatori, care caracterizează producția și consumul mondial, fără să intre în esența cauzalității fenomenelor economice mondiale, în explicarea mecanismelor de concurență a unor țări aparte, regiuni sau ramuri de activitate.

În mod special, este evidentă o uniune dintre Geografia economiei mondiale și științele socio-umane. Problema integrității sistemului mondial poate fi examinată sub două aspecte. Primul are o direcție antropo-ecologică, vizând analiza problemelor specifice supraviețuirii omenirii și ale mediului de viață. Deseori, această abordare este marcată cu termenul „globalistică”. Al doilea aspect prezintă lumea ca o comunitate socială „mondosistem”, termen fundamentat și argumentat de cercetătorul I. Wallerstein (1977). Sistemul mondial contemporan, privit ca o comunitate socială, este reprezentat de economia mondială, bazată pe diviziunea internațională a muncii. Procesele de producție racordate la piața mondială formează diverse structuri în economia mondială. În același timp economia mondială cuprinde asemenea structuri sociale și politice la nivel mondial.

II. Modificările contemporane în diviziunea internațională a muncii

Dezvoltarea structurii geografice a economiei mondiale poate fi prezentată în mai multe etape, începând cu marile descoperiri geografice, crearea de imperii coloniale, prima revoluție industrială și până la depășirea dublei polarități geopolitice a lumii de după terminarea războiului rece.

Procesul esențial care participă la formarea acestei structuri este diviziunea internațională a muncii prin specializarea și cooperarea muncii între subiectele relațiilor economice mondiale. În prezent, diviziunea internațională a muncii suportă modificări importante calitative. Dacă după al doilea război mondial dezvoltarea avea caracter punctual, depășind uneori limitele unor întreprinderi aparte, dar și cele ale statelor, în prezent din nou se poate vorbi despre modificări calitative în diviziunea internațională a muncii.

Procesul de internaționalizare a producției, schimburilor și a consumului, alături de industrie de la modelul taylor-fordist de organizare a producției la cel posttaylorist și postfor-

-dist, exercită influențe semnificative asupra structurii diviziunii geografice a muncii. Fordismul este asociat cu procesul de concentrare a puterii economice în cadrul marilor corporații și politica statului în domeniul angajării în câmpul muncii, salarizare și asigurările sociale, care este pe măsură să asigure un consum durabil de produse standardizate. Începând cu cele mai timpurii etape ale dezvoltării sale, fordismul a stimulat apariția zonelor economice, unul din scopurile principale ale căruia era protecția piețelor naționale de mărfuri și forță de muncă. În fazele mai târzii, când o serie de țări sunt cuprinse de Marea recesiune, fordismul a fost consolidat de modelul economic keinsian de dirijare a cererii, care a creat uniunea conducătorilor de corporații, sindicate și funcționari publici. Astfel a apărut modelul ocupației ubiquitare în câmpul muncii și al prosperității generale. Fordismul, ca formă de organizare a producției, s-a transformat practic într-o formă de organizare a societății. El a devenit parte componentă a ordinii mondiale, în care rivalitatea dintre puterile economice ale lumii a schimbat ordinea liberală a lumii din secolul XIX, în frunte cu Marea Britanie. În esență, fordismul secolului XX a devenit drept bază pentru relațiile economice internaționale, care reglau relațiile respective dintre economiile naționale. Mai mult, fordismul a devenit parte componentă a sistemului militar de securitate la mijlocul secolului XX; el a reprodus baza materială a puterii militare și a fost necesar pentru apărării intereselor naționale ale statelor (Cox, 1996).

Criza economică din anii 1973-1974 a generat fenomenul de postfordism, ceea ce semnifică trecerea de la giganti industriali cu sistem vertical de îmbinare la un sistem de întreprinderi subordonate și specializate pe orizontală. Trecerea de la sistemul vertical de integrare și, respectiv, renunțarea la gigantismul unităților industriale este dictat, evident, de modificarea structurii de consum a societății, exprimat în preferințele mărfurilor nestandardizate, în serii mici. Individualizarea consumului modifică în general organizarea teritorială a forțelor de producție și a societății. Procesul respectiv a fost însoțit de creșterea numărului de întreprinderi mici și mijlocii, a căror origine ține de procesul de externalizare, ca parte componentă a procesului de integrare a unităților industriale mari și a eliminării lor din spațiile aglomerate.

Diferența principală dintre fordism și postfordism în ceea ce privește influența asupra economiei mondiale constă în următoarele:

- fordismul a generat crearea unei mari structuri geografice mondiale în care principalii subiecți de interacțiune erau statele concurente care controlau aproape în totalitate economiile naționale, iar concurența dintre state a dus la o standardizare mai accentuată a producției;

- postfordismul se sprijină mai mult pe internaționalizare, transformând statele în instrumente de reglare a economiilor naționale în corespondență cu cerințele economiei mondiale. El generează contradicția dintre modelul teritorial „de stat” și modelul de globalizare. Mecanismele globale de reglementare a pieței acutizează diverse aspecte ale securității statelor naționale. Din punct de vedere geopolitic, accentuarea interdependențelor economice dintre țări poate deveni o sursă potențială de amenințare a securității economice naționale. Menționăm, însă, că interdependența economică este reciprocă și fiabilitatea exercită influență considerabilă asupra securității economice a partenerilor. În esență, aceasta reflectă noua trăsătură geopolitică a lumii contemporane.

Modelul de globalizare în dezvoltarea economiei mondiale semnifică libertatea circulației capitalului din țările cu conjunctură nefavorabilă în țările în care poate fi asigurată stabilitatea producției și a profitului. Semnificația economiei mondiale contemporane este prezența în egală măsură a acestor două modele. Prin urmare, postfordismul este în relație directă cu procesul de globalizare, aceasta însemnând extinderea limitelor internaționalizării la nivel mondial și creșterea gradului de interdependență dintre state.

III. Transnaționalizarea și economia mondială contemporană

Se poate considera că „piață globală” generează „civilizația transnațională”, a cărei dezvoltare este condiționată de grupările financiar-industriale și companiile transnaționale. Această afirmație ascunde realități deosebit de complexe, atât din punct de vedere economic, cât și geografic.

Tehnologiile financiare contemporane se deosebesc de acel sistem financiar care a existat până în anii 1980, fiind un instrument al reglementărilor economice, inclusiv externe. Sistemul mondial financiar devine un instrument de dominație economică, menținându-și relațiile de intermediere cu activitățile economice tradiționale. Nu sunt neglijabile presupunerile că într-un viitor ipotetic, ca urmare a procesului de globalizare și de integrare, vor dispărea economiile naționale, în sensul actual, și vor domina corporațiile transnaționale. Așa ceva se poate întâmpla în cazul în care se vor accentua tendințele de concentrare a capitalului transnațional, fenomen care cu greu își găsește o confirmare univocă. Un exemplu elocvent sub acest aspect este procesul de concentrare a capitalului pe piața de calculatoare. În situația în care pe piața mondială erau puse pentru vânzare calculatoare de dimensiuni mari, aceasta era dominată de IBM. Astfel, se crea impresia că concentrarea de capital și-a atins apogeul. Ulterior, odată cu apariția calculatoarelor personale și a altor accesorii necesare funcționării acestora, piața de calculatoare s-a divizat în piața pentru calculatoare mari, piața calculatoarelor personale, piața asigurării cu programe etc. Prin urmare, s-a produs o deconcentrare de capital.

Există și exemple de cazuri de concentrare de capital - producția de avioane, motoare pentru avioane, microprocesoare. Un rol aparte revine și firmelor, care exercită o anumită influență asupra concentrării de capital, dar, în general, ele nu au poziții monopoliste.

Prin urmare, evoluția și tendințele dezvoltării economiei mondiale sunt de așa natură încât la ora actuală este dificil de pronosticat viitorul geoeconomic al business-ului transnațional. Este cert că puterea crescândă a corporațiilor transnaționale și rolul lor decisiv din ramurile de vârf ale economiilor naționale, de asemenea, capacitatea de a crea alianțe strategice în cele mai importante segmente economice ale economiei mondiale consolidează procesele de globalizare. Putem aprecia că corporațiile transnaționale sunt pe măsură să reunească omenirea într-un sistem unic, pe baza spațiului informațional integrat.

IV. Caracterul etajat al structurii pieței mondiale.

Este indiscutabil că procesul de globalizare a pătruns mult mai adânc segmentul financiar decât cel de producție. Piața mondială de mărfuri și de servicii poate fi prezentată în trei nivele: *nivelul inferior* – piața mondială a materiilor prime și a produselor agricole; *nivelul mediu* – piața de produse finite și semifabricate; *nivelul superior* – piața produselor și tehnologiilor avansate. Ponderea ultimelor două nivele în schimburile internaționale crește cu ritmuri deosebite: de la 41% în 1955 și până la 80% în 2002. În mod special trebuie accentuată creșterea ponderii producției industriei constructoare de mașini. Etajul superior reprezintă segmentul unei concurențe acerbe dintre țările *centrului* economiei mondiale, implicate în procesul elaborării inovațiilor tehnico-științifice. Progresul tehnico-științific reprezintă astăzi principalul factor al creșterii economice, determinat de dezvoltarea pieței. Acest domeniu a penetrat țările noi industrializate, extinzându-și spațiul geografic *centrul*. Nivelul mediu este constituit în cea mai mare parte din țările cu nivel mediu al industrializării. În acest segment, numărul concurenților a crescut pe seama unor țări postsocialiste și în curs de dezvoltare care-și transformă esențial modelul economic. Importanța nivelului inferior în economia mondială este în descreștere. De menționat, însă, că și la acest nivel se observă o creștere a concurenței, pentru că la țările asiatice, latino-americane și africane se adaugă concurenți din numărul țărilor postsocietice, care dețin resurse energetice și de materii prime.

cea a prețurilor, dat fiind caracteristicile calitative a producției sunt aproape identice. În același timp, în calitate de bază a concurenței pe piața produselor finite se manifestă nu atât prețurile, cât trăsăturile de consum ale produselor, care se perfecționează permanent. O asemenea structură a pieței mondiale determină strategia statelor în diviziunea internațională a muncii, și anume, raportul dintre liberalism și protecționism, diferențierea nivelului de protecție a pieței interne privind anumite produse. De obicei, necesită un grad mai mare de protecționism piețele produselor finite. În general, o trăsătură care caracterizează evoluția pieței mondiale este reducerea barierelor comerciale, măsuri pe care le întreprinde Organizația Mondială a Comerțului.

V. Diviziunea interstatală și transnațională a muncii

Prin *diviziunea internațională (mondială) a muncii* înțelegem specializarea țărilor lumii în producția și comercializarea pe piața mondială a unor produse și servicii pentru care ele au avantaje și prin care se reflectă rolul fiecărei țări în circuitul economiei mondiale; reprezintă baza pieței mondiale și a altor forme de relații economice dintre state, apare ca factor de unire a economiilor naționale în sistemul economiei mondiale; favorizează în mod obiectiv progresul economic. A apărut în secolul XIX, odată cu trecerea la marea industrie mecanizată în Europa, în special în Anglia, când se înregistrează necesități în cantități deosebit de mari de materii prime, de asemenea în cantități mari de produse alimentare pentru populația orașelor în creștere accelerată (Efros, 2004). Apariția *sistemului colonial mondial* a fost însoțită de transformarea economiilor unui șir de state slab dezvoltate, în special a coloniilor, în anexe complementare, cu rolul de furnizor de materii prime pentru industrie și produse alimentare. Este remarcabilă specializarea economică denaturată a unui număr considerabil de țări foste colonii și teritorii dependente în producția a 1-2 tipuri de materie primă și a unui singur produs agricol, fapt care le pune în dependență totală de statele dezvoltate, creează condiții de relații și schimburi economice neechivalente. Dezvoltarea forțelor de producție, ca urmare a progresului tehnico-științific, condiționează tendința de accentuare a diviziunii muncii între statele dezvoltate, specializarea internațională în cadrul industriei, ceea ce pune în evidență o creștere considerabilă a comerțului internațional cu produse industriale.

Astfel, interacțiunea dintre state este determinată în mare măsură de procesele de transnaționalizare, care iau avânt. Nu este întâmplător faptul că un număr tot mai mare de cercetători ajung la concluzia că procesul de transformare a diviziunii internaționale a muncii creează oportunități de interacțiune la nivel interstatal și între firme. Ca urmare, economia națională se împarte în anumite segmente care se transformă în părți componente ale unor entități financiare sau de producție transnaționale (concerne, monopoluri, consorții etc.).

Esența conținutului diviziunii internaționale contemporane a muncii este expusă în noțiunea de „*les champs du monde*”, introdusă de cercetătorul francez Olivier Dollfus (1998). Conform acesteia, relațiile dintre subiectele economiei mondiale se realizează în două „câmpuri”, diferite din punct de vedere genetic: „câmpul” internațional, care reflectă legăturile dintre state și „câmpul” transnațional, care reflectă fluxurile din afara hotarelor naționale. Deci, „*câmpul mondial transnațional*” apare ca un mediu al activităților firmelor și grupurilor financiar-industriale cu sistemele lor informaționale interne, având strategii proprii de dezvoltare. În această situație principalii actori devin corporațiile transnaționale, capabile să cucerească ambele „câmpuri” ale sistemului mondial. Dezvoltarea cooperării dintre firmele cu reședință în diverse țări a condiționat apariția unor complexe internaționale de producție și investiții, iar specializarea firmelor a depășit mult hotarele naționale, devenind internațională.

diviziunea transnațională a muncii („câmpul” transnațional). În esență, această idee se completează reciproc cu cele două modele ale structurii economice mondiale – al celui teritorial sau statal, accentuat de postfordism, și al celui de globalizare.

Accentuând tendința generală de transnaționalizare a economiei mondiale, este necesar de remarcat că în mediul economic mondial actual principala forță a dezvoltării nu mai este comerțul tradițional, ci fluxurile mondiale de capital în formă de investiții directe, gestionate preponderent de corporațiile transnaționale. Aceasta a condus, în special, la o creștere substanțială a volumului producției filialelor corporațiilor transnaționale din străinătate, care depășesc volumul comerțului mondial: vânzările filialelor companiilor transnaționale din străinătate depășesc de peste două ori suma exporturilor mondiale (*World investment report*, 1992).

VI. Câteva aspecte privind structura geografică a economiei mondiale

Structura ierarhică. Studiul structurii economiei mondiale sub aspect spațial este, în esență, studiul sistemului de relații, atât interstatale, cât și transnaționale. În mod tradițional, legăturile din sistemul economic mondial sunt analizate cu ajutorul mecanismului de relații *centru-periferie*. Sunt bine cunoscute, de asemenea, relațiile care iau amploare și care de multe ori au un caracter contradictoriu pe direcțiile *vest-est* și *nord-sud*. Din punct de vedere geografic, aceste relații reprezintă modele relative, creând o imagine simplistă privind structura economiei mondiale. Cu toate acestea, modelele respective își au valoarea lor în metodologia cercetărilor detaliate geografico-economice. Economia mondială are în permanență un *centru* care, prin importanța și valoarea sa, este dispus să acumuleze în cea mai mare parte resurse economice, organizând și determinând activitatea întregului sistem. Așa a fost *Pax Britanica* o perioadă de aproape două secole. În jurul *centrului* se formau *inele* și *sectoare* cu diferite grade de implicare în diviziunea internațională a muncii, în realitate acestea fiind zone cu diferite grade de interes și influență ale *centrului*. Wallerstein consideră că, începând cu anul 1750 și terminând cu 1950, s-a produs formarea unității sistemului mondial al pieței. În procesul dezvoltării acestui sistem limitele lui s-au extins în permanență, iar în interior s-a produs procesul de polarizare în zone.

Extinderea limitelor sistemului de piață a majorat numărul populației implicate în ea și astfel a creat segmente de forță de muncă ieftină, care realiza plusvaloarea. Prin urmare, implicarea noilor regiuni în sistemul mondial economic în calitate de *periferie*, a condiționat o serie de modificări, mai importante fiind următoarele:

- transformarea proceselor de producție prin integrarea lor în anumite sisteme de producție specializate;
- restructurarea sistemelor politice și adaptarea lor în conformitate cu legislația internațională;
- expansiunea sistematică a *centrului*.

De fapt Wallerstein insistă asupra ceea ce se numește progres tehnologic, invocând faptul că acesta nu este decât o luptă pentru monopol în cadrul sistemului economic mondial. Aceasta înseamnă crearea produselor noi prin intermediul inovațiilor. *Centrul* este interesat în dezvoltarea companiilor naționale cu activitate transnațională în calitate de principali producători de bunuri și în extinderea sistematică în lume a zonelor de influență a acestora.

Principala componentă a structurii *centru-periferie* a constituit-o avantajul economic, tehnologic și militar al S.U.A. față de celelalte state după al doilea război mondial. Hegemonia S.U.A. a fost, de fapt, instituționalizată prin Acordurile de la Bretton Woods.

Ansamblul de acorduri semnate între cele 45 de state participante la Conferința monetară și financiară internațională a Națiunilor Unite și Asociate, care s-a desfășurat în iulie 1944 la Bretton

Bretton Woods au pus bazele sistemului monetar-financiar internațional postbelic care, cu unele perfecționări și modificări, funcționează până în prezent. Sistemul monetar adoptat prin acordurile respective arată că valoarea monedelor naționale se stabilește în raport cu cea a valutei cheie, în special a dolarului american. Prin urmare, monedele naționale își stabilesc valoarea lor în raport cu dolarul și nu cu aurul, care rămâne oficial în centrul sistemului. În anul 1948 acest sistem este completat cu Organizația Mondială a Comerțului, care a eliminat multiple restricții pentru pătrunderea business-ului american pe piețele din străinătate.

Pasul următor în expansiunea americană a fost realizat de administrația președintelui R.Nixon, care, în 1974, în mod unilateral, a renunțat la schimbul dolarului pe aur (acesta a fost anul falimentului definitiv al *aurului-standard*), ceea ce a dus la sistarea plăților în aur pe baza prețului dolarului între state și la stabilirea cursurilor valutare oscilante, începând cu anul 1976. În realitate, aceasta nu înseamnă o stabilire definitivă a mecanismului de funcționare a pieței mondiale, deși dolarul continuă să dețină un rol important între valutele țărilor lumii.

Constituirea controlului american asupra resurselor financiare mondiale a condiționat atingerea unui obiectiv strategic mai important – a liberalizării comerțului și a dinamizării interdependențelor economice din cadrul *centrului*, în care după al doilea război mondial au intrat mai multe țări europene și Japonia. Din liberalizarea economiei mondiale, cele mai mari avantaje le-au avut S.U.A., care la finele anilor 1940 produceau peste 40% din producția industrială mondială. S.U.A. au trecut la valorificarea de noi piețe prin intermediul investițiilor directe în străinătate, creând în acest spațiu *o a doua economie*, comparabilă în prezent cu dimensiunile propriei lor economii naționale. Astfel, în anii 1980 ponderea filialelor din străinătate a companiilor americane a ajuns la circa 15% din producția mondială de bunuri și servicii, iar veniturile pe seama investițiilor directe din străinătate constituiau 33% din volumul profiturilor tuturor corporațiilor S.U.A. (*UN. Transnational Corporations...*, 1987).

Pe lângă hegemonia economică a S.U.A., geografia ierarhiei economiei mondiale este deosebit de complicată. Într-un mod generalizat, ea poate fi reprezentată prin trei nivele: două poluri opuse – *centrul* și *periferia*, și *semiperiferia*, care le desparte/unește. *Semiperiferia* reduce din diferența potențialului dintre *centru* și *periferie*, ceea ce condiționează durabilitatea întregului sistem.

Nivelul redus al dezvoltării *periferiei* este determinat în mare parte de perioada colonială. Starea actuală, deosebit de complicată, este rezultatul în primul rând și în principal al factorilor și cauzelor interne cu caracter socio-economic, demografic și politic, în care rolul principal revine nivelului dezvoltării relațiilor economice din țările respective. În acest context este necesar de accentuat că o dezvoltare economică în general nu poate să nu elimine structurile economice nerentabile.

Dispariția sistemelor colonial și socialist a fost însoțită, de fapt, de eliminarea metodelor neeconomice de influență. Astfel, problema reducerii discrepanțelor dintre *centru* și *periferie* nu mai apare doar ca o problemă de transfer a capitalului dinspre *centru* spre *periferie*. Ea impune declanșarea și realizarea unor reforme radicale în mecanismele de funcționare a structurilor socio-economice în primul rând în țările *periferiei*. În această situație supraviețuirea și dezvoltarea societății impune necesitatea integrării acestor două poli de dezvoltare pe baza proceselor de adaptare reciprocă a relațiilor economice. Problema esențială este următoarea: cum se poate realiza o asemenea adaptare?

Unele studii de specialitate, mai pesimiste, relevă un proces de *periferizare* continuă a economiei mondiale și, în consecință, creșterea diferențelor dintre diferite grupuri de state.

Sunt cunoscute unele încercări de a introduce schimbări radicale în sistemul economiei mondiale. De exemplu, în anul 1974, Adunarea Generală a O.N.U. a adoptat o rezoluție privind o *Nouă Ordine Economică Internațională*. În calitate de mecanism al realizării rezoluției respective a

fost propusă indexarea prețurilor la materii prime și bunuri în favoarea țărilor *periferiei*. Realitatea vine să confirme că *centrul* actual, în general, este interesat în depășirea, și nu în conservarea înapoierii economice a *periferiei*, deși nu va renunța la lupta pentru mono -

-pol în sistemul economiei mondiale. Interesele *centrului* în dezvoltarea *periferiei* sunt determinate de o serie de cauze atât de natură economică cât și neeconomică. Una din cele mai importante cauze o reprezintă influența ciclurilor inovaționale. Se știe că produsele (bunurile) noi apar în țările dezvoltate (centru) și aceasta constituie principalul lor avantaj. Centrul utilizează acest avantaj comparativ în perioada în care prețurile noului produs sunt relativ înalte. Ulterior, după ce produsul este copiat, acesta devine mai ieftin, iar procesul de producție se transferă spre periferie, la început în țările cu nivel mediu apoi și în cele cu nivel inferior al dezvoltării economice, preponderent în filialele corporațiilor transnaționale ale țărilor dezvoltate. Acest fenomen, analizat cu minuțiozitate de economistul american M.Porter, a stat la baza elaborării unei noi teorii privind discrepanțele tehnologice între diferite grupuri de state ale lumii. Prin urmare, în economia mondială se produce un transfer tehnologic dinspre *centru* spre *periferie*, transfer care este de obicei în interesul *centrului* (Porter, 1993). Dogația *centrului* este condiționată de controlul asupra inovațiilor tehnologice și asupra capitalului internațional. Menționăm că acest aspect anume al dezvoltării mondiale provoacă cele mai multe discuții. Deseori, cauzele subdezvoltării țărilor Africii, Asiei, Americii Latine sunt explicate prin influența mecanismelor globale ale pieței și ale structurilor transnaționale.

Divergențele privind rolul corporațiilor transnaționale țin de aspectele valorice, ideologice și politice asupra originii și surselor dezvoltării economice și sociale. Nu sunt neglijabile nici discuțiile privind pericolul securității naționale, care s-ar amplifica pe măsura accelerării fluxurilor de investiții transfrontiere. Dar, investițiile directe străine, după cum se știe, nu creează datorii externe, pentru că investitorul achiziționează cu finanțele proprii obiective de producție în țările receptoare.

Structura geografică a economiei mondiale reflectă, în general, distribuția capitalului acumulat. Rolul de liant în sistemul de relații economice dintre *centru* și *periferie* revine exportului de capital. Este necesar de menționat că după al doilea război mondial și până în anul 1983, când s-a declanșat criza datoriilor, fluxul general de capital orientat din *centru* spre *periferia* economiei mondiale era mai mare decât fluxul de capital cu direcție inversă.

Procesul de acumulare de capital se află într-un dinamism permanent, iar structura lui geografică este foarte fragilă. Urmărind istoria modificărilor geografice ale fluxului de capital din ultimul deceniu, se poate constata o dezvoltare în trepte a procesului de acumulare și, respectiv, ideea privind caracterul în trepte al dezvoltării structurii geografice a economiei mondiale (desigur, în limitele paradigmei centro-periferice).

Este lesne de înțeles că acumularea în trepte a capitalului duce la extinderea *centrului* (este adevărat că nu ne putem imagina că într-un viitor apropiat toată lumea se va transforma în *centru*) și la o intensificare a relațiilor *centrului* cu *periferia*. Bineînțeles că relațiile cu caracter neechivalent se transformă, după opinia noastră, într-o depolarizare relativă, atenuându-se contrastele economice. Mecanismul care explică acest fenomen este următorul: concurența liberă pune în evidență țările lideri. Acestea sunt urmate de eșalonul doi, pe care le putem numi drept țări continuatoare. Trăsătura esențială a țărilor eșalonului doi care s-au inclus activ în diviziunea internațională a muncii este că, în orientarea lor spre piața externă, dau prioritate țărilor-lideri. Numai o asemenea orientare asigură dezvoltarea principalelor ramuri economice în țările respective. Piețele țărilor subdezvoltate însă, de obicei, prezintă o cerere de produse ieftine, și prin urmare, învechite. În același timp, dacă orientarea spre piețele țărilor lideri asigură o cerere solvabilă înaltă în fazele de formare a ramurilor avansate, țările continuatoare realizează o ameliorare continuă a poziției lor ierarhice în economia mondială. Ameliorarea poziției lor se reflectă, în primul rând, în creșterea gradului de complexitate a relațiilor economice: comerțul extern este suplimentat de exportul capitalului de împrumut, apoi urmează exportul producției capitalului în funcțiune și, în final, conectarea la piața financiară mondială. Se formează un sistem de parteneriat prin concurență.

cele mai elocvente exemple le reprezintă țările noi industrializate din prima și a doua generație. Iată câteva exemple. Compania electronică a Republicii Coreea DAEWOO avea, în anul 1994, active în străinătate în valoare de circa 33 miliarde USD, numărul angajaților la filialele din străinătate fiind de 200 mii, iar compania transnațională Samsung avea, respectiv – 38 miliarde USD și 196 mii angajați, LGG (GOLDSTAR) – 25 miliarde și 59 mii. Astfel, la baza modelului dezvoltării în trepte a structurii spațiale a economiei mondiale se află mecanismul inovațiilor tehnologice în sensul cel mai larg al cuvântului. Utilizarea însă a ciclului de viață al produsului, care asigură producția în masă la prețuri relativ înalte, aduce țărilor continuatoare venituri suplimentare și o participare reală la redistribuirea produsului mondial. În esență, țările noi industrializate din prima generație, cu toate tulburările ciclice de la sfârșitul anilor 1990, s-au apropiat mult și chiar au intrat în componența Centrului economiei mondiale, mai precis – se află în faza de tranziție din componența Semiperiferiei în cea a Centrului. La începutul anului 1997 ele erau incluse de către Fondul Monetar Internațional în grupul de țări cu economie dezvoltată (o noțiune nouă care înlocuiește “țările industriale dezvoltate”). Aceste țări au mers în pas cu țările Centrului, în special după modelul japonez. Se dezvoltau în cadrul așa numitului model cunoscut sub denumirea de “gâște zburătoare”, în care capitalul străin privat japonez avea rolul de formare structurală (Mironenko, 2000).

Prin urmare, în prezent se poate vorbi despre o structură ierarhică complicată a economiei mondiale, care se află într-o stare dinamică de dezechilibru:

1. Centrul economiei mondiale este reprezentat de țările Americii de Nord, ale Europei Occidentale și Japonia, care în mare parte condiționează procesele inovaționale din producție și dețin controlul piețelor mondiale, dinamica sistemului financiar al lumii. Între țările Centrului s-a ajuns la un grad înalt al unității de producție, a comerțului și a relațiilor financiare, ceea ce reprezintă un indicator clar al formării sistemului economiei mondiale. Centrul cuprinde circa 25 de state, din care majoritatea sunt legate printr-o unitate geopolitică și istorico-culturală și își au originea în procesul european de modernizare (în afară de Japonia);

2. Semiperiferia, reprezentată de țările Occidentului cu nivel mediu al industrializării;

3. Semiperiferia Orientală (în faza de tranziție spre *centru*), cu dezvoltare intensă în cadrul modelului neoindustrial;

4. Sud – Periferia, a cărei existență ține în cea mai mare parte de exploatarea resurselor naturale. O parte dintre țările ei utilizează tehnologii criminale în relațiile cu străinătatea (aici merită să fie menționate în primul rând „Triunghiul de cocaină” latinoamerican - principalul furnizor de cocaină pe piața mondială, „Triunghiul de aur” asiatic – furnizorul a 49% de heroină, și „Semiluna de aur” asiatică – furnizorul a 44% de heroină. Tot aici se înscriu și multe din statele africane (Labrouss, 1991);

5. Spațiul euroasiatic postsocialist, a cărui integrare în economia mondială pe principii de piață este în fază incipientă. Succesul integrării respective presupune trecerea țărilor din acest grup prin toate treptele dezvoltării relațiilor economice, cale pe care au parcurs-o țările mai dezvoltate. Sub acest aspect nu se poate elabora doar mecanismul de interacțiune cu fiecare țară aparte, ci și, în principal – interacțiunile cu complexul „unificat” al economiei mondiale, adică participarea în „sistemul multilateral al parteneriatului concurențial”.

Structura geografică. Regionarea geografico-economică din cadrul economiei mondiale reprezintă o problemă mult mai complicată decât cea a tipologizării țărilor lumii. În faza de discuții se poate propune în acest sens abordarea panregionalistă, adică evidențierea unor formațiuni geografico-economice mondiale legate reciproc. Este posibilă, de asemenea, utilizarea unor criterii civilizaționale de evidențiere a principalelor macroregiuni ale lumii.

La evidențierea macroregiunilor geografice ale lumii este necesar să se ia în considerație una din realitățile obiective actuale – interacțiunea spațiilor continentale cu cele oceanice. Într-o formă simplificată, pot fi evidențiate următoarele unități macroregionale:

grupări economice de integrare – *Uniunea Europeană* și *zona Nord-Atlantică* a comerțului liber;

2. *Macroregiunea Pacifică*, cu o istorie și o logică de dezvoltare deosebită. Problema constă în faptul că se cristalizează Centrul civilizației Extremului Orient, ceea ce poate genera existența a două centre mondiale, dacă civilizația euro-americană nu va depăși în dezvoltare regiunea Pacifică;

3. *Zona sudică* a țărilor în curs de dezvoltare, cu regiunile geografico-economice respective. În fiecare regiune problemele locale, în mare măsură, se transformă în probleme globale;

4. *Macroregiunea euroasiatică*, în care, alături de fostele republici sovietice, se include și Federația Rusă. Semnificația poziției ei geografice ține de faptul că are posibilități de realizare a legăturilor economice nu numai în cadrul continentului, dar, indirect, prin toate oceanele Terrei.

Problema delimitării unor unități geografico-economice, dispuse ierarhic, constă în faptul că, în ultimul timp, macroregiunile și regiunile interacționează strâns și formează grupări de integrare mai mici în zonele de intersecție, în special în regiunile de litoral oceanic, care realizează legăturile dintre continente. De exemplu, în regiunea economică asiatico-pacifică, pe care o putem considera în plină formare și dezvoltare, în afară de țările asiatice și Rusia, se încadrează, de asemenea, și țările de pe continentul american. Mai mult, fluxurile comerciale din regiunea Atlanticului de Nord (dintre S.U.A. și Europa) și-au redus volumul și sunt mai mici decât cele din zona Pacificului (dintre S.U.A. și Japonia).

Regionarea geografico-economică este complicată și de strategia globală a companiilor transnaționale și de „aria transnațională” formată de acestea. La nivel mondial se constată un rol foarte mare al fluxurilor care țin de schimburile mondiale în formarea structurii spațiale contemporane. Aceste fluxuri sunt legate de formațiunile puternice de concentrare de fonduri și de sistemul de telecomunicații. Deseori, contrapunerea celor două epoci – de colonizare și de decolonizare – este explicată prin sistemele diverse de control asupra spațiului. Dacă pentru metropole era importantă asigurarea controlului asupra unor suprafețe imense, pentru centrele economiei mondiale contemporane este mai important controlul fluxurilor mondiale de schimburi și, prin urmare – controlul infrastructurii planetare, care formează „scheletul” integral al structurii spațiale a economiei mondiale.

O altă componentă importantă a structurii economiei mondiale este reprezentată de orașele mondiale în calitate de puncte transnaționale, ale căror funcții sunt legate tot mai mult nu de diviziunea muncii din interiorul statelor, ci de așa numita „a două economie” sau de îndeplinirea funcțiilor de sistematizare a piețelor, a sistemului financiar mondial. Orașele mondiale concentrează în ele puterea companiilor transnaționale, de asemenea a grupurilor geopolitice care au strategii de talie mondială.

Originea centrelor economiei mondiale, de obicei, este legată de criza petrolului din anii 1973-1974. În acea perioadă, sub influența prețurilor mari la agenții energetici, s-au produs modificări esențiale în amplasarea capitalului și a producției pe plan mondial. Cea mai importantă modificare a fost că surplusul de capital din țările dezvoltate a început să se scurgă în țările în curs de dezvoltare, unde prețul ridicat la agenții energetici a putut fi compensat de forța ieftină de muncă. În țările în curs de dezvoltare a început să ia amploare construcția de noi întreprinderi, fenomen cunoscut sub denumirea de „transferul industriei”. Astfel a început procesul de industrializare a țărilor în curs de dezvoltare, proces orientat spre piața țărilor capitaliste dezvoltate. Acest proces, cunoscut și sub denumirea de „noua diviziune internațională a muncii”, s-a desfășurat prin evacuarea în afara țărilor dezvoltate a filialelor companiilor transnaționale. Menționăm, însă, că funcțiile de decizie au rămas, desigur, în țările dezvoltate, concentrate într-o serie de orașe, mari sau centre de afaceri.

Un motiv foarte important de apariție și dezvoltare a orașelor mondiale a devenit așa numita dereglare a sistemului financiar mondial. Dereglarea, care a început la începutul anilor

1980; însemna anularea controlului sever financiar guvernamental, anulare care s-a produs în cadrul unor transformări liberale ale societății și economiei, „favorabile pieței”, ca de exemplu „reaganomica” și „teatcherismul”. Atunci au început să cadă barierele dintre sistemele naționale financiare, fiind puse începuturile formării pieței unitare mondiale de capital. Cotele de creditare, cursurile de schimb valutar și legile activităților economice externe au început să depindă într-o măsură tot mai mare nu de anumite guverne și băncile lor centrale, ci de piața financiară de capital, tot mai mult integrată, care, din punct de vedere geografic, s-a concentrat în centrele financiare mondiale, de regulă în orașele mondiale.

Un rol deosebit de important l-au avut, sub acest aspect, noile tehnologii comunicaționale, în special pentru acele tipuri de activități pentru care acumularea, transformarea și transmiterea informației au valoare prioritară. Între aceste tehnologii se remarcă utilizarea sateliților pentru telecomunicațiile comerciale. Odată cu lansarea primilor sateliți în anii 1960 s-a produs o modificare calitativă: sistemul comunicațional a devenit global, cuprinzând toată lumea. Din punct de vedere tehnic suprafața Terrei a devenit un spațiu informațional unitar, ceea ce a accelerat mai puternic procesele de transnaționalizare și de globalizare a economiei mondiale, a condiționat dezvoltarea și mai puternică a celor mai importante centre economice, care concentrează în ele funcțiile elitare de gestionare a economiei mondiale.

BIBLIOGRAFIE

- Cox, R.W., Sinclair, T.J.** (1996), *Approaches to world order*, nr.XVI, Cambridge.
- Efros, V.** (2004), *Geografia economiei mondiale*, Edit. Universității „Ștefan cel Mare”, Suceava.
- Labrouss, A.** (1991), *La drogue, l'argent et les armes*, Paris.
- U.N. TRANSNATIONAL CORPORATION. N.Y., 1987.
- WORLD INVESTMENT REPORT. N.Y., 1992.
- Dollfus, O.** (1998), *L'espace monde*, Edition Economica, Paris.
- Мироненко, Н. С.** (2000), *Страноведение*. Владос, Москва.
- Портер, М.** (1993), *Международная конкуренция. Конкурентные преимущества стран, Международные отношения*, Москва.
- Wallerstein, I.** (1997), *Sistemul mondial modern*, Edit. Meridiane, București.
- * * * (1987), *U.N. Transnational Corporation*, New York.
- * * * (1992), *World Investment*, New York.

